Arap Dünyası ve Kuzey Irak Referandumu

25 Eylül tarihinde Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) önderliğinde gerçekleştirilen bağımsızlık referandumu, uzun zamandır karşı karşıya olan İran ile Türkiye'yi yakınlaştırdı. Kuzey Irak'taki referanduma karşı olan her iki ülke; sınır kapılarının kapatılması, petrol ihracatının durdurulması, hava sahasının kapatılması ve nakdi ve askerî yardımların kesilmesi kararı aldı. Barzani'nin bu girişimine Suriye rejimi de karşı olduğunu açıkladı. Irak merkezî hükümeti ise hem anayasaya aykırı olduğu hem de herhangi bir uluslararası meşruiyeti olmadığı gerekçesiyle yapılan referanduma karşı çıktı. Öte yandan referanduma bölgede açık destek veren tek ülke işgal devleti İsrail oldu. İsrail'in bu konudaki stratejisi ise ülkenin kurucularından olan Ben Gurion'un "Çevre Teorisine" dayanıyor. Arap olmayan halklarla ve İran ve Türkiye gibi ülkelerle ittifak edilmesi gerektiğini savunan Gurion'un stratejisinin ikinci ayağını ise Ortadoğu ülkelerinde etkin ve etkili olabilecek azınlıkları desteklemek oluşturuyor.[1]

Bu anlamda İsrail'in Irak'taki Kürtlerle ilgilenişi, kuruluşundan hemen sonraya tekabül etmektedir. Saddam Hüseyin'e karşı Kürt isyancı grupları destekleyen İsrail, 1960'lı yıllardan itibaren istihbarat faaliyetleri sayesinde Kuzey Irak Kürt bölgesinde ciddi anlamda etkili olmuştur.

IKBY'nin bağımsızlık talebinin uluslararası ilişkilerde ciddi sonuçları olacağı açıktır. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi ve ülkeyi fiilî olarak federasyona bölmesinden sonra, meselenin bu noktaya evrileceği tahmin ediliyordu. 2013 yılında DAEŞ'in ortaya sürülmesi, şartlar olgunlaşmış olmasına rağmen uluslararası kamuoyunun bu konuda temkinli davranmasının en temel sebebidir. Zira buradaki değişikliğin diğer bölgelere de örneklik teşkil etme ve ayrılıkçı hareketlerin Avrupa başta olmak üzere uluslararası müesses nizamda ciddi değişikliklere sebebiyet verme ihtimali mevcuttur. Nitekim son gelişmeler üzerine Almanya Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, Irak'taki Kürtleri bağımsızlık konusunda tek taraflı hareket etmekten kaçınmaları gerektiğine dair uyarmıştır. Bu anlamda ABD'nin fiilî olarak desteklediği ancak çeşitli sebeplerden dolayı ertelenmesini istediği referandum, mevcut nizamın ve dengelerin bozulmak istenmemesi olarak yorumlanabilir.

Bu noktada, Arap ülkelerinin referandum konusundaki tutumlarının da ayrıca önemli olduğunu belirtmek gerekir. Resmî veya gayriresmî açıklamalar bir yana, genel manada bakıldığında Arap ülkeleri, prensip olarak bölgede yeni hareketlere ve statükonun değişmesine karşıdır. Arap monarşileri, Arap Baharı sürecinde olduğu gibi, ne sistemde en ufak bir değişikliğe ne de toprak kaybına yol açacak herhangi bir girişime tahammül edebilirler. Ne var ki yine bir Arap ülkesi olan Irak'ta yaşanan gelişmeler bu prensiplerle örtüşmemektedir. Bu tavrın ortaya konmasında İran'ın Irak üzerinde kurduğu siyasi hâkimiyet etkili olmuştur. Dolayısıyla Barzani'nin referandum sürecini ilan etmesinden sonra gerek Körfez ülkelerinin gerekse diğer önemli Arap ülkelerinin meseleye tepkisi sınırlı kalmıştır. Ayrıca söz konusu Arap ülkelerinin başta Türkiye olmak üzere İran'la yaşadıkları sorunlar nedeniyle referandum sürecine sessiz kaldıkları hatta zaman zaman sosyal medyada Arap kullanıcıların referandumu destekledikleri de görülmektedir.

Irak Kürt bağımsızlık referandumu Arap kamuoyunda milliyetçilik zemininde tartışıldığı kadar, hak ve hukuk zemininde de tartışılmaktadır. Özellikle dinî mercilerin bu konuyla ilgili görüşleri Arap kamuoyu için ayrı bir önem arz etmektedir. Birçok isim, Irak'ın toprak bütünlüğünü koruma iradesine rağmen sahadaki gerçekler ve İran'ın nüfuzundan dolayı Barzani'ye karşı daha ılımlı bir yaklaşım sergilemeye özen göstermiştir. Bütün bu süreçte Arap ülkelerinden yapılan açıklamaların genellikle daha alt düzey yetkililerden geldiğini de hatırlatmak gerekir. Yapılan açıklamalarda çoğunlukla muğlak ve genel ifadeler kullanılmıştır. Zira bu tür ayrılık veya bölünmelerin bölgede domino etkisi yapma ihtimali söz konusudur. Mesela Lübnan, Ürdün, Yemen ve bilhassa Suudi Arabistan'da da önümüzdeki süreçte benzer gelişmeler olabileceği açıktır. Hatta Kuzey Afrika'da Amaziglerin bile böyle bir yola başvurabilecekleri tahmin edilmektedir.

Arap yönetimleri sınır değişikliklerini onaylamamalarına rağmen Irak'taki gelişmeler karşısında bu yönde net bir pozisyon almakta zorlanmıştır. Türkiye ve İran gibi kesin bir tavır ortaya koymaktan kaçınan Arap yöneticilerin bu tutumunu ABD'nin bölgesel politikalarıyla ters düşmeme çabası olarak görmek mümkün olduğu kadar, Barzani'nin Sünni bir oluşum olması ve İran'a karşı jeopolitik bir düzlemde yer almasıyla da açıklamak mümkündür .

Bununla birlikte Arap ülkelerini kategorik olarak ortak bir noktada görmek ve aynı pozisyonu benimsediklerini söylemek de zordur. Zira Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) mevzuyla ilgili

daha farklı pozisyon alırken Mısır, Ürdün, Kuveyt ve Katar Türkiye'nin tezine yakın durmuştur.

Geleneksel dış politikasında İran'a yakın olmakla birlikte bölgesel gelişmelerde tarafsız kalmaya özen gösteren Umman ise bölgedeki gelişmelerle ilgili herhangi resmî bir açıklama yapmamıştır. Öte yandan Körfez krizinde oldukça aktif olan Bahreyn, Kürt liderlere Irak'taki istikrarı bozacak bir bağımsızlık oylaması yapmamalarını tavsiye etmiştir. Gelişmeler karşısında daha net ve kararlı bir pozisyon alan Kuveyt ise, Irak'ın ulusal bütünlüğü ve birliğinin tehlikeye atılmaması gerektiğini vurgulamıştır. Referanduma kesin bir şekilde karşı çıkan ülkelerden biri de Ürdün'dür. Birleşik bir Irak'tan yana olduğunu açıklayan Ürdün, referandumu durdurma ve taraflar arasında diyalog çağrısında bulunmuştur.

Körfez krizinden itibaren askerî ve güvenlik bağlamında Türkiye ile daha da yakınlaşan Katar'da hükümete yakın medyada da genel olarak referanduma karşı söylemlere yer verilmiştir. Katar medyası konuyu iki ana argüman üzerinden ele almıştır. Birincisi Arap vatanın parçalanmasına yol açan fiillere karşı çıkış, ikincisi Türkiye'ye yakın söylemlerde bulunma. Özellikle Türkiye'nin açıklamaları ve demeçlerine geniş yer veren Katar medyası, Suudi Arabistan ve BAE'yi IKBY referandumuna destek vermekle suçlamıştır. Ayrıca Katar Hava Yolları da Erbil seferlerinin durdurulacağını açıklamıştır.

Mısır'ın Tutumu

Mısır, Türkiye ile yaşadığı sorunlara rağmen Kürt kartını kullanma konusuna girişmemiştir. Konuyla ilgili Mısır'dan gelen en önemli açıklamalarından biri el-Ezher Üniversitesi'nden yapılmıştır. Kürdistan Âlimler Birliği'nin tepkisini çeken Ezher'in açıklamaları gerek Mısır için gerekse İslam dünyası açısından önemlidir. "Kürdistan" kelimesinin kullanılmamasına özen gösterilen açıklamada özetle bağımsızlık referandumunun Arap ve İslam ulusunun sömürge planlarını gerçekleştirmek için bölünmesine sebebiyet vereceğine, ırk ve kavim üzerinden İslam ve Arap ümmetini daha da böleceğine ve bu ayrılıkçı projenin arkasında gizli bir elin olduğuna dikkat çekilmiştir. Açıklamada ayrıca farklı dinî, etnik ve mezhepsel unsurların birlikte yaşamasının bir örneği olan bu antik ülkenin birliğini ve beraberliğini korumak için ülkedeki bütün bileşenlerin birlikte çalışmaları gerektiği vurgulanmıştır.[2]

Mısır yönetimi de Irak'ın birlik ve bütünlüğünü desteklediğini söyleyerek referandumdan doğacak olan muhtemel olumsuz sonuçlardan derin kaygı duyduğunu açıklamıştır. Ayrıca Mısır devlet hava yolu şirketi *Egypt Air*'in Kahire-Erbil seferlerini durduracağı da açıklanmıştır.

Suudi Arabistan'ın Tutumu

Kuzey Irak'taki bağımsızlık referandumuyla ilgili tutumu merak edilen en önemli ülkelerden biri Suudi Arabistan'dır. Bölgede gerek medya gücü gerekse sahadaki etkinliği sebebiyle Suudi Arabistan'ın tutumu önemli görülmektedir. Üstelik son dönemde Katar'la yaşadığı ihtilaf ve bu süreçte Türkiye'nin Katar'ın yanında durması dolayısıyla da Suudi Arabistan'ın refleksi merak konusu olmuştur. Zira Katar krizi sürecinde Suudi kamuoyu Türkiye'ye karşı sosyal medyada kampanya başlatmış ve bazı Suudi yetkililer PYD ve Fetullah Gülen terör kartlarının kullanabileceğini dillendirilmişti. Ayrıca Suudi Arabistan'ın başta Irak olmak üzere bölge üzerinde İran'ın etkisini frenleyecek herhangi bir oluşumu destekleyebileceği görüşünde olanlar da vardır. Bölgeyle ekonomik ve sosyal ilişkileri sınırlı olan Suudi Arabistan, 2016 yılında Erbil'de bir konsolosluk ofisi açmış, bunun öncesinde 2015 yılında da Mesud Barzani, Körfez gezisi kapsamında Suudi Arabistan'ı ziyaret etmişti.

Bölgedeki bütün bu değişken paradigmalar göz önünde bulundurulduğunda, Suudi Arabistan'ın kendi iç sisteminde de ciddi bir değişikliğe gittiği, birçok sosyal ve ekonomik reform yaptığı görülmektedir. Bu minvalde Suudi Arabistan Veliaht Kralı Muhammed b. Selman, referandumdan önce eylül ayı ortasında Riyad'da Irak'ın önemli liderlerinden olan Sadr Hareketi lideri Muktada al-Sadr'ı ağırlamıştı. Bu dönemde Irak-Suud ilişkilerinde birçok yeniliğe tanıklık edilmiştir. Bu bağlamda Necef'te Suudi Arabistan konsolosluğu, Suudi Arabistan-Irak arasında Arar Sınır Kapısı'nın açılması gibi oldukça dikkat çekici gelişmeler yaşanmıştır.

Sürpriz olarak nitelendirilen bu ziyaret ve ilişkilerin aldığı seyir üzerine Suudi Arabistan'ın mezhepçilikten Pan-Arap politikalara yöneldiği yorumları yapılmıştır. Merkezî hükümetin Şii Arapları da kapsayan bu yeni politikası, Suudi Arabistan vatandaşlarının da Kürt meselesiyle ilgilenmeye başlamasına sebep olmuştur. Sosyal medya ve bazı gazete yazarları bu politikaya destek vermiştir. Ayrıca İran kontrolünden bağımsız

bir IKBY'nin Suud açısından avantajlı olacağı görüşünde olanlar da vardır. Zira bölgenin bağımsızlığının sağlayacağı jeopolitik avantajın İran'ın yürüttüğü vekâlet savaşları ve jeopolitik erişimine bir set çekebileceği düşünülmektedir.

Son dönemde Suudi Arabistan'ın Suriye ve Irak'ta DAEŞ'in düşmesiyle birlikte daha milliyetçi bir politika benimsemeye başladığı görülmektedir. Bölge konjonktürünün değişimine karşı olan Suud'un yukarıdaki faktörler üzerinden yeni politikalar benimsediği görülmektedir. Bölgenin tehlikelerden korunması için geri adım atılmasını talep eden Suudi yetkililer, Irak politikalarında da revizyona gitmiştir. Kısacası Suudi Arabistan'ın Katar meselesine rağmen Irak'ın bütünlüğünden yana ve bölgesel istikrarı koruma amaçlı bir tutum içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Krallık, diyalog ve iş birliği yollarını da teşvik etmektedir. Ancak bütün bu yapıcı yaklaşımlarına rağmen Suud'un pozisyonunun statik olmadığını, bölgesel gelişmelere bağlı olarak değiştiğini de belirtmek gerekir.

BAE'nin tutumu

Son yıllarda Arap davasını üstlendiğini iddia eden BAE, ABD'nin de ciddi desteği sayesinde Filistin'den Libya'ya kadar bölgedeki etkinliğini arttırmıştır. BAE, bölgesel hatta bazen daha da geniş çaplı bir strateji ile Arap davasının sözcülüğünü yapmaktadır. Körfez krizinin de mimarları olan BAE'nin genç yöneticilerinin Suudi Arabistan ve Mısır'ı da aralarına alarak bölgede bir Pan-Arap ittifakı kurma niyetinde oldukları gözlenmektedir. Arapları ilgilendiren her konuda kendinde söz söyleme hakkı gören BAE'de IKBY'nin gerçekleştirdiği referandumla ilgili kamuoyundan farklı, resmî makamlardan farklı açıklamalar gelmektedir.

Katar meselesinden dolayı her platformda Türkiye karşıtı bir diplomasi izleyen BAE, Arap ülkeleri arasında Erbil ile ilişkileri en yakın ülke konumundadır. Erbil'de 2012 yılında konsolosluk açan BAE'nin bölgeyle ekonomik ve diplomatik ilişkileri dikkat çekmektedir. Irak, BAE'nin ticaret ortakları arasında sekizinci sırada gelmektedir. BAE'nin Irak'taki yatırımlarının büyük kısmının Kuzey Irak bölgesinde yoğunlaştığı ve bölgede 130 BAE şirketinin kayıtlı olduğu belirtilmektedir. 2015 yılında Mesud Barzani Körfez ülkelerine yaptığı gezi kapsamında BAE'yi de ziyaret etmiştir.[3]

BAE'li yetkililer referandumdan önceki süreçte sessiz kalmayı tercih etmiştir. Ancak referandumun ardından Dışişleri Bakanı Enver Karkaş, kişisel sosyal medya hesabından yaptığı açıklamada, Irak'ın birliği ve bütünlüğünün korunması için en iyi yolun diyalog olduğunu, bölgenin çatışmalar sebebiyle büyük bedeller ödediğini söylemiştir. Irak'ın istikrarı ve birlikteliğini diyalog yoluyla sağlanmasını isteyen BAE Dışişleri Bakanı, Irak'ın federal yapısı içinde kalmasının isabet olacağını ve bu sistemin en başarılı örneğinin de BAE olduğunu belirtmiştir.

BAE medyasında çıkan bazı yazılar referandum karşıtı ve Irak'ın toprak bütünlüğünü savunurken, Abdulhalik Abdullah gibi kraliyete yakın bazı danışmanlar ve yazarlar ise Kürt bağımsızlığını savunarak bölgedeki sınır değişiminin Irak'la sınırlı kalmaması gerektiğini yazmıştır. Açıkça Türkiye sınırlarının kast edildiği bu tür açıklamalar, Katar krizinden dolayı BAE kamuoyunun bir kısmının hâlâ tepkili olduğunu göstermektedir.

***

Sonuç olarak Arap ülkelerinin ve yöneticilerinin statükoyu koruma ve bölgesel düşman olarak belirledikleri ülkelere karşı Kürt varlığını destekleme arasında kaldıkları görülmektedir. Bir yandan İran ve diğer ülkelere karşı büyük Kürdistan'ı desteklemeye yönelik çıkarcı bir düşünce savunulurken bir yandan da ileride bizzat kendilerini de etkileyebilecek böylesi etnik ve mezhebî bir ayrışmaya genel olarak karşı olma gibi bir durum söz konusudur. Bilhassa Mısır, Ürdün gibi ülkeler statükonun korunması için özel gayret gösterirken, BAE'li bazı isimlerin bu tür girişimlerin bölgesel fay hatlarını uyandırabileceğinin farkında olmadıkları anlaşılmaktadır.

Önümüzdeki süreçte **Arap ülkelerinin** tutum ve pozisyonlarını, IKBY'den ziyade İran'ın Irak üzerindeki etkisi belirleyecektir. Nitekim ABD'nin de İran tehdidini göstererek 1990'dan itibaren bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurmaya çalıştığını söylemek yanlış olmaz.

---

[1] Trita Parsi, *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*, Yale University Pres, 2007.

[2] http://arabi21.com/story/1038808/الأزهر -على-كردستان-في-المسلمين-علماء -من-عاصف-رد

[3] Huseyn İbiş, “Duvel’l Halic el-Arabiye ve el-İstiftai El-Kurdiye”,
http://www.agsiw.org/ar/gulf-arab-countries-kurdish-referendum/.

İNSAMER